

Зянько В.В., к.е.н., доцент
ВДТУ, м. Вінниця

ІННОВАЦІЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ І ГАРАНТІЯ ЗРОСТАННЯ ЖИТТЄВОГО РІВНЯ ЇЇ ГРОМАДЯН

У статті обґрунтовується необхідність державної підтримки розвитку інноваційної діяльності. Проаналізовано нинішнє становище з оплати кваліфікованої та некваліфікованої праці в Україні. Показаний зв'язок між інноваційною активністю і рівнем оплати праці. Зроблений висновок про те, що інновація це засіб не лише розвитку економіки країни а й запорука зростання життєвого рівня її громадян.

Аби наблизитися до соціально-економічної моделі країн, де панування ринкових відносин органічно поєднується із сильною соціальною політикою держави, в Україні є необхідним здійснення радикальних реформ. Підприємства повинні перебудувати свою діяльність з врахуванням дії ринкових чинників, як то економічна конкуренція, вільне ціноутворення, свобода вибору, тощо. Держава повинна сприяти швидкій і ефективній реорганізації виробництва, освоєнню нових напрямів у сфері управління та підприємництва з тим, щоб, з одного боку, запобігти зростанню безробіття, а з іншого - підтримувати конкурентне ринкове середовище, виробництво якісної продукції і впровадження новітніх технологій.

Одним словом, перед українською державою постало нині нелегке завдання - забезпечити суспільний розвиток системи в нових умовах - наростання змін, збільшення ступеня невизначеності, підвищення господарського ризику. Адже всі ці моменти характерні для ринкової економіки загалом і нинішнього етапу стрімкого розвитку науково-технічного прогресу

зокрема. Забезпечити високий рівень ефективності виробництва в умовах динамічних змін, коли рівень визначеності економічних і соціальних явищ дуже низький, можливо лише на основі управління нововведеннями¹. Це означає, що держава при розробці економічної політики повинна особливу увагу звернути на підготовку для управління нинішніми економічними процесами сучасного працівника, який повинен володіти таким типом мислення, як інноваційний. Це має бути висококваліфікований спеціаліст, інженер, менеджер – людина, для якої зміни стають головним чинником економічної діяльності і сприймаються як нормальне явище, як можливість до безперервного росту і оновлення². Адже Фірма в умовах ринку є відкритою системою, економічно самостійним господарським суб'єктом, сама формує систему менеджменту, яка б забезпечила високу ефективність роботи, конкурентоспроможність і стійкість на ринку. Досягнення мети потребує постійного пошуку нових механізмів управління, які б враховували динаміку як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, дозволяли швидко і гнучко пристосовуватися до змін, а то й випереджати зміни у потребах споживачів, забезпечуючи раціональний вибір основних напрямів інноваційного розвитку. Для цього у сфері управління підприємством потрібно здійснити перехід від традиційного менеджменту до управління розвитком на основі передбачень ускладнень зовнішнього середовища підприємства, несподіваних економічних змін у близькій і віддаленій перспективі. Тому підготовка спеціалістів, що зможуть ефективно працювати в цих непростих умовах диктується вимогами нинішнього часу, швидкими темпами розвитку науково-технічного прогресу. Саме інноваційним менеджерам провідні фірми високорозвинених країн доручають складання стратегічного плану. Роль останнього в умовах невизначеності результату також зростає, оскільки, на цій основі забезпечуються в достатній мірі нововведення та зміни організації³.

Для підприємств, що діють в умовах постійних змін зовнішнього середовища питання розробки стратегії невід'ємне від нововведень. Такої думки дотримується багато економістів. “Нововведення, як практичне втілення

якісно нових рішень, становлять сутність і зміст стратегії підприємства” – вважають Л.Водачек та О. Водачек⁴. На думку В.Гринева з вибором стратегії пов’язане створення планів проведення досліджень і розробок, а також інших форм інноваційної діяльності⁵. Стратегія передбачає пошук найбільш результативних варіантів вводу в дію ресурсів відповідно до мети підприємства та нинішньої і майбутньої ринкової ситуації. Вона включає розробку обґрунтованих заходів і планів (програм, проектів) досягнення поставленої мети з врахуванням науково-технічного і виробничого потенціалу підприємства та його ринкової конкурентоспроможності. Стратегія – це компонент інноваційного процесу, управління яким повинно здійснюватися як на різних етапах – від виникнення ідеї до комерціалізації товару, так і різних рівнях: загальному стратегічному – рівні компанії, і оперативному – рівні процесу виробництва окремого виду продукції⁶.

Звідси можна зробити висновок, що стратегія є інструментом інноваційного менеджменту і тому саме інноваційний менеджер, який здатний управляти нововведеннями, в змозі забезпечити ефективне її здійснення. Для цього він налагоджує тісну співпрацю з провідними спеціалістами підприємства – тими, хто відповідає за такі сфери управління діяльністю, як наука, техніка, виробництво, капіталовкладення, кадрову політику, збут, матеріально-технічне забезпечення тощо. Інноваційний менеджер визначає що саме, коли і як повинно виробляти підприємство, якого науково-технічного рівня повинен бути вироблений продукт і в яких умовах виготовлений. Одним словом, він є рушійною силою всієї виробничої стратегії підприємства, визначає темпи підвищення технологічного рівня і необхідні для цього ресурси, еластично маніпулюючи наміченим планом, засобами, розглядаючи діяльність підприємства як процес, у якому головну роль відіграє не суворе дотримання планових завдань, а винахідництво.

Стратегія сучасного менеджменту ґрунтується на глибокому аналізі становища та перспектив розвитку науково-інноваційної сфери, напрямів діяльності існуючих науково-інноваційних структур, чинників, взятих за основу

при виборі типу інноваційної стратегії підприємства. Виходячи з цього вибирається об'єкт орієнтації – дослідження, продукт чи технологія і визначається поведінка підприємства на ринку – інноваційна стратегія. При цьому шанс на успіх існує тільки за умови, коли вибрана проста, а водночас нова і оригінальна стратегія ⁷.

Сучасний науково-технічний прогрес суттєво трансформував звичний економічний устрій і прискорив потребу у розробці нових технологій і виробництв. Сьогодні межі між бідними і багатими державами визначає рівень розвитку і динамізм інноваційної сфери – науки, наукомістких галузей і компаній, світових ринків технологій. Саме він створює основу стійкого економічного зростання. Технологічний процес змінив не тільки масштаби і структуру виробництва індустріально розвинених держав, але й здійснив великий вплив на якість життя, взаємини людей, їх ставлення до довкілля. Враховуючи глибину нинішніх глобальних екологічних проблем, подальший прогрес людства забезпечить застосування екологічно чистих, безвідходних технологій, для розробки яких потрібно здійснювати інноваційні дослідження.

Отже, активізація інноваційної діяльності це шлях до підвищення якості життя громадян, зміцнення міжнародної конкурентоспроможності, бережного ставлення до довкілля. За рахунок інновацій легко відтворюється конкурентоспроможність, залучається до країни потік глобальних інвестицій ⁸. Не випадково всесвітньо відомі компанії намагаються розміщувати свої виробничі потужності там, де найбільш ефективно розвиваються інноваційні процеси, оскільки цим досягають можливості діяти на основі інформації, отриманої швидше за своїх конкурентів.

Зменшити технологічну відсталість України від індустріальних держав неможливо інакше як через впровадження у життя самостійної виваженої інноваційної політики. Є цілком очевидним і зрозумілим, що досягти вищого технологічного устрою, який притаманний високорозвиненим країнам, на існуючій нині науково-технічній основі не те що дуже проблематично, а просто неможливо. Для цього потрібно змінювати повністю традиційний підхід до

підтримки та розвитку науки, освіти, наукових фундаментальних та прикладних досліджень на всіх рівнях. У сучасному світі співвідношення потужності держав, їх міжнародна вага визначаються не стільки наявністю у них тих чи інших традиційних виробничих ресурсів, скільки порівнянням інноваційних можливостей та вмінням ефективніше їх використовувати. У сучасних умовах господарювання інноваційна діяльність реально служить могутнім катализатором розвитку економіки і надійною гарантією вискоєфективного бізнесу. Тому досвід інноваційної діяльності, накопичений іноземними країнами, треба враховувати і, виходячи з нього та враховуючи свої національні особливості, розробляти власну інноваційну стратегію, яка допомогла б вітчизняній економіці вийти на вищий рівень розвитку.

У світовій практиці стимулювання інноваційної діяльності здійснюється перш за все через використання цілої системи пільг як то відстрочення податкових зобов'язань в частині витрат з прибутку на інноваційні цілі, зменшення податку на приріст інноваційних витрат, “податкові канікули” на декілька років на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проектів, пільгове обкладання податком дивідендів юридичних та фізичних осіб, отриманих за акціями інноваційних організацій, зниження ставок податку на прибуток, спрямований на змовницькі та спільні НДДКР тощо ⁹.

Також країни з розвиненою ринковою економікою для підтримки інноваційної діяльності, перш за все фундаментальних та прикладних наукових досліджень, широко залучають фінансові ресурси державного бюджету. Держава бере на себе від 1/5 до половини національних наукових витрат. Для фундаментальних розробок цей показник значно вище — від половини до двох третин. Практично повністю з бюджетів фінансується наука в університетах та національних центрах охорони здоров'я, створення найскладніших та дорогих експериментальних установок, зокрема прискорювачів, телескопів, космічних станцій тощо. При цьому частка наукових витрат за останні 20 років у загальній сумі державних бюджетів є невеликою, проте досить стабільною, і складає 6-7% у США, 4-5% — у Франції, Німеччині, Великобританії та Італії, 3-3.5% — в

Японії ¹⁰. Високорозвинені країни розуміють, що нині наука стає однією з найважливіших сфер діяльності, що значною мірою визначає місце і роль окремої країни в геополітиці.

Останнім часом країни Європи зіткнулись із гострою проблемою незабезпеченості власними кадрами галузі інформаційної технології. Так, в Німеччині університети та політехнікуми зможуть підготувати до 2005 року лише 12 тис. спеціалістів у цій галузі, в той час як потреба в них, на думку німецьких технологічних компаній, складе сотні тисяч чоловік. У зв'язку з цим уряд запропонував послабити жорстке імміграційне законодавство і дозволити видати “вид на прожиття” 20 тис. спеціалістів з країн, які не є членами ЄЕС, а також іноземцям — випускникам технічних вузів ¹¹.

У Франції в 1999 році вступив в силу Закон про інновації, який передбачає комплекс заходів прямого та непрямого характеру, перш за все з формування нового інноваційного бізнесу. Передбачається підвищення мобільності наукового персоналу державних дослідницьких центрів і надання їм більшої свободи в організації власних кампаній та наданні консультацій приватним промисловим фірмам; посилення зв'язків між університетами і промисловістю з метою розвитку малого інноваційного бізнесу; зміна податкового режиму для інноваційних компаній і спрощення процедури створення високотехнологічного бізнесу ¹¹.

Україна повинна враховувати цей досвід високо розвинутих країн. Досвід країн, що розвиваються, також свідчить, що їх промисловий розвиток був приречений на поразку не в останню чергу через здійснення політики “наслідувального розвитку”, разового імпорту машин та обладнання. Але без створення умов для самостійного технічного розвитку, без вдосконалення та модернізації закупленої за імпортом техніки, вона швидко перетворювалася в устаткування, що непридатне до конкурентоспроможного виробництва.

Імпорт техніки вчорашнього дня, “наслідувальний” розвиток викликає постійну необхідність нового й нового імпорту, до того ж валюта для закупівлі прогресивного обладнання добувається ціною дешевої робочої сили і низького

рівня життя народу. А це дуже дорога плата. Але, всупереч фундаментальному законові ринкової економіки, згідно якого основним фактором виробництва і головним капіталом є праця людини, у нас впродовж останніх десяти років ставлення до носія праці залишається відверто байдужим. Так, якщо у 1990 році частка заробітної плати у національному доході України складала 40%, то у 1999 році – лише 9%. Для порівняння: у США частка заробітної плати у національному доході дорівнює 72%, у Німеччині – 62%, у Румунії – 55% ¹⁶. Навіть враховуючи значне відставання України від розвинених країн неможливо зрозуміти, чому вітчизняний виробник, купуючи необхідні для життя товари та послуги в основному за цінами, що встановлені на рівні світових, вимушений в нинішніх економічних умовах виробляти продукції приблизно у 2 рази більше в розрахунку на долар заробітної плати, ніж середньостатистичний працівник у США. Все це свідчить про те, що вітчизняний виробник працює фактично майже задарма ¹². Парадоксальна ситуація в нас склалася і з оплатою кваліфікованої праці. Починаючи з 1996 року мінімальна заробітна плата зросла з 17 грн. на місяць до 185 грн. з 1.01.2003 р., тобто майже в 11 разів ¹³. Разом з тим таке підвищення мінімальної зарплати ніяк не відобразилося на перегляді ставок та посадових окладів працівників бюджетної сфери, зокрема науковців, вчителів, лікарів тощо. У результаті на сьогодні заробітна плата дипломованого фахівця – лікаря, бібліотекаря, лаборанта є такою ж, а іноді й нижчою за некваліфіковану працю - прибиральниці, вахтера та ін. Навіть працюючому працівникові в нашій державі не забезпечується мінімальний життєвий рівень, тоді я цей рівень повинен бути забезпечений будь-якому громадянину.

В нашу країну сьогодні ввозити новітнє обладнання і найпередовіші виробничі технології іноземним підприємцям, що мають тут спільні підприємства, так само і вітчизняним фірмам, економічно не вигідно. Перш за все у зв'язку з дешевизною фізичної і розумової праці. Низький рівень заробітної плати робить вигідним замість впровадження у виробничий процес новітнього, через те дорогого обладнання і технологій, використання дещо

застарілого, але значно дешевшого обладнання і технологій. Плата за перевитрати енергоресурсів та неефективне використання інших матеріальних ресурсів для підприємця в Україні є не такою великою у порівнянні з тією економією коштів, яку він одержує використовуючи дешеву працю на своєму підприємстві. І доти, поки низькою залишатиметься рівень оплати праці марно сподіватися на те, що в Україні активізується інноваційна діяльність.

Для сприяння розвитку інноваційної діяльності потрібно якнайшвидше реформувати існуючу в Україні систему оплати праці з метою підвищення її цінності. Якщо фізична і інтелектуальна праця стане належно оплачуватися, то перед підприємцями постане проблема її економії. Це може дещо збільшити рівень безробіття і посилить конкуренцію на вітчизняному ринку праці. Але і змусить почати економити енергоресурси, інші фактори виробництва, підвищувати продуктивність праці. Розробка та впровадження новітньої техніки і технології стане основним способом ведення конкурентної боротьби, завоювання нових ринків збуту. Це сприятиме збільшенню попиту на розумову працю, інженерів, здатних ефективно працювати в умовах економічних змін, менеджерів-новаторів, здатних розробляти інноваційну стратегію.

Отже, забезпечення інноваційної активності підприємств є основним засобом розвитку економіки України і служить надійною гарантією зростання життєвого рівня громадян.

1. Кабаков В.С., Проховник Ю.М., Зубов И.П. Менеджмент: проблемы, программа, решение. – Лениздат, 1990, с. 48.
2. Русанов Ф.М., Никулин Л.Ф., Фаткин Л.В. Менеджмент и самоменеджмент в системе рыночных отношений. Учебн. Пособие. – М: Прогресс, 1990, с.125.
3. Peter Lorange. Corporate Planing: An Executive View paint // Englewood Cliffs, n.j.: Prentice – Hall, 1980 – P.2.
4. Водачек Л., Водачек О. Стратегия управления инновациями на предприятии. – М.: Экономика, 1989, с.8.
5. Гринев В.Ф. Инновационный менеджмент. Учебн. Пособие. – К.: МАУП, 2000, с.39.
6. Коренной А.А., карпов В.И. курс инновационного менеджмента. К. : НИИ. Статистика, 1997, с.63-64.
7. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі: новаторство і підприємництво / пер. З англ.. В.С.Гуля – К.: Україна, 1994, с.103.
8. Крылова Н. Влияние инвестиций в инновации на экономическое развитие страны //Персонал, 1999, №2, с.43.

9. Черваньов Д.М., Нейкова Л.І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України.— К.: Товариство "Знання", КОО, 1998, с.65.
10. Иванова Н. Инновационная сфера // Мировая экономика и международные отношения, 1999, №8. с.45.
11. Шелюбская Н. Косвенные методы государственного стимулирования инноваций: опыт Западной Европы // Проблемы теории и практики управления, 2001, №3, с.76.
16. Губенко П.Т. Що заважає прискоренню інноваційних процесів в Україні? // Проблеми науки, 2000, №11, с.34.
17. Про запровадження розміру мінімальної заробітної плати 185 гривень. Лист Міністерства праці та соціальної політики України від 29.01.2003 за N 03-3/484-018-11 // Праця і зарплата, N 5, лютий, 2003 р.